

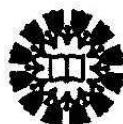
۱۷۶۰۹۵۸

اصول و مبانی برنامه‌ریزی شهری

دکتر رسول قربانی

تهران

۱۳۹۴



سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)
مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

سرشناسه: قربانی، رسول، ۱۳۴۴ -

عنوان و نام پدیدآور: اصول و مبانی برنامه‌ریزی شهری / رسول قربانی.

مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز

تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: پانزده، ۲۸۷ ص.: مصور (برخی رنگی)، جدول.

فروست: «سمت»؛ ۱۹۰۹. جغرافیا؛ ۱۰۶.

شابک: ۱- ۰۱۷۹-۰۲-۶۰۰-۹۷۸ ۱۱۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: Rasoul Ghorbani, Principles of Urban Planning.

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۷۳-۲۸۴.

موضوع: شهرسازی — راهنمای آموزشی (عالی)

موضوع: شهرسازی

شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و

توسعه علوم انسانی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۴ ۶ الف ۴ ق/ ۱۶۵/۵ HT

رده‌بندی دیویی: ۳۰۷/۱۲۱۶

شماره کتابشناسی ملی: ۳۹۱۸۳۳۳

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)



مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

اصول و مبانی برنامه‌ریزی شهری

دکتر رسول قربانی (استاد دانشگاه تبریز)

ویراستار: فاطمه خاکسار

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۴

تعداد: ۱۰۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: «سمت»

چاپ: یاران (قم)، صحافی: زرین (قم)

قیمت: ۱۱۰۰۰۰ ریال. در این قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و

عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)،

روبه‌روی پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۲-۴۴۲۴۶۲۵۰.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سخن «سمت»

یکی از هدفهای مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبنایی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبنایی و مسائل این علوم است.

ستاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱۲/۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را، که به اختصار «سمت» نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دلسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم بپردازد و در رشته های مختلف علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن باید به تدریج و پس از انتقادات و یادآوریهایی ارباب نظر به دست آید. انتظار دارد که این بزرگواران از این همیاری و راهنمایی دریغ نورزند و با پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری در مقطع کارشناسی به عنوان منبع اصلی درس «مبنایی برنامه ریزی شهری» به ارزش ۲ واحد، همچنین در مقطع کارشناسی ارشد، منبع قابل استفاده برای درس «برنامه ریزی مجتمعهای زیستی و شهرهای جدید» گرایش آمایش شهری تدوین شده است. امید است که علاوه بر جامعه دانشگاهی سایر علاقه مندان نیز از آن بهره مند شوند.

از استادان و صاحب نظران ارجمند تقاضا می شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱	مقدمه
۳	فصل اول: مفاهیم و کلیات برنامه‌ریزی شهری
۳	۱-۱ مقدمه
۳	۱-۲ مفاهیم برنامه‌ریزی شهری
۴	۱-۲-۱ مفهوم برنامه‌ریزی
۴	۱-۲-۲ مفهوم و تعریف شهر
۶	۱-۳ مفهوم برنامه‌ریزی شهری
۷	۱-۴ ضرورت برنامه‌ریزی شهری
۹	۱-۵ اهداف و اصول اساسی برنامه‌ریزی شهری
۱۵	۱-۶ انواع آینده و تدوین اهداف برنامه‌ریزی شهری
۱۷	۱-۷ فرایند برنامه‌ریزی شهری
۱۹	۱-۷-۱ مراحل فرایند برنامه‌ریزی شهری
۲۲	۱-۸ نتیجه‌گیری
۲۳	فصل دوم: نگرشها و پارادایمهای عمده در برنامه‌ریزی شهری
۲۳	۲-۱ مقدمه
۲۳	۲-۲ دوره‌های عمده تکوین و تکامل برنامه‌ریزی شهری
۲۶	۲-۳ نگرشهای عمده در برنامه‌ریزی شهری
۲۶	۲-۳-۱ برنامه‌ریزی جامع یا ستی
۲۸	۲-۳-۲ برنامه‌ریزی سیستمی
۳۰	۲-۳-۳ برنامه‌ریزی دموکراتیک و مشارکتی
۳۲	۲-۳-۴ برنامه‌ریزی وکالتی و مساوات‌طلب

۳۴	۲-۳-۵ برنامه ریزی استراتژیک و گام به گام
۴۰	۲-۳-۶ برنامه ریزی محیطی
۴۱	۲-۳-۷ برنامه ریزی ارتباطی
۴۵	۲-۴ رویکردهای نوین در برنامه ریزی شهری
۴۵	۲-۴-۱ شهر اکولوژیک
۴۶	۲-۴-۲ نوشهرگرایی
۴۹	۲-۴-۳ شهرهای خلاق
۵۲	۲-۵ نتیجه گیری

فصل سوم: بررسی و شناخت ساخت و سازمان فضایی شهر

۵۴	۳-۱ مقدمه
۵۴	۳-۲ منطقه و شهر
۶۰	۳-۳ ساخت شهر
۶۳	۳-۳-۱ نظریه حرکت طبیعی و روش چیدمان فضا
۶۷	۳-۴ بافت شهر
۷۰	۳-۵ فرم شهر و انواع آن
۷۰	۳-۵-۱ کوبن لینچ
۷۲	۳-۵-۲ پرسمن و مینری
۷۴	۳-۵-۳ بوئرن، بوهمن، ایتارد و ویسچر
۷۸	۳-۶ نتیجه گیری

فصل چهارم: مراکز و محلات شهری

۸۰	۴-۱ مقدمه
۸۰	۴-۲ مراکز شهری
۸۱	۴-۳ ویژگیهای مراکز شهری
۸۳	۴-۴ انواع مراکز شهری
۸۶	۴-۵ رهیافتهای مداخله در مراکز و بافتهای مرکزی شهرها
۸۹	۴-۶ محله های شهری
۹۲	۴-۷ الگوهای محله در نیمه دوم قرن بیستم

۹۲	۴-۷-۱ واحد برنامه ریزی شده
۹۳	۴-۷-۲ طراحی محله های سنتی
۹۴	۴-۷-۳ توسعه های حمل و نقل مبتنا
۹۷	۴-۷-۴ توسعه دهکده های شهری
۱۰۰	۴-۷-۵ محله در رشد هوشمند
۱۰۱	۴-۸ نتیجه گیری
۱۰۲	فصل پنجم: کاربری اراضی شهری
۱۰۲	۵-۱ مقدمه
۱۰۲	۵-۲ نگرشهای عمده در برنامه ریزی کاربری اراضی شهری
۱۰۳	۵-۲-۱ دیدگاه ساماندهی شهری
۱۰۳	۵-۲-۲ دیدگاه کارکردگرایی
۱۰۳	۵-۲-۳ دیدگاه توسعه پایدار در کاربری زمین
۱۰۴	۵-۳ رویکرد کاربری اراضی مختلط
۱۰۸	۵-۴ فرایند برنامه ریزی کاربری زمین
۱۰۸	۵-۵ طبقه بندی کاربریهای شهری
۱۱۲	۵-۶ کاربری مسکونی و گونه شناسی مسکن
۱۱۶	۵-۷ روشهای ارزیابی کاربریهای شهری
۱۱۶	۵-۷-۱ روش سرانه/ کاربری
۱۱۸	۵-۷-۲ روشهای مکانی تحلیل و ارزیابی کاربریهای شهری
۱۱۹	۵-۸ مدلهای پیش بینی تغییرات کاربری زمین
۱۱۹	۵-۸-۱ اصول پایه در پیش بینی تغییرات کاربری زمین
۱۲۰	۵-۸-۲ روشهای مرسوم در پیش بینی تغییرات کاربری زمین
۱۲۳	۵-۸-۳ سایر مدلهای شناخته شده کاربری زمین
۱۲۴	۵-۹ اجرای طرح کاربری اراضی
۱۲۵	۵-۱۰ نتیجه گیری
۱۲۶	فصل ششم: تراکم و فضای باز
۱۲۶	۶-۱ مقدمه

۱۲۶	۶-۲ تعاریف و مفاهیم تراکم
۱۲۸	۶-۳ اهمیت تراکم در برنامه‌ریزی شهری
۱۲۹	۶-۴ استراتژی ساماندهی تراکم در مناطق شهری
۱۳۱	۶-۵ روشهای تعیین تراکم در طرحهای جامع ایران
۱۳۳	۶-۶ انواع تراکمهای مسکونی در طرحهای شهری ایران
۱۳۶	۶-۷ تراکم ساختمانی
۱۳۶	۶-۷-۱ شاخصهای مورد استفاده در تراکم ساختمانی
۱۴۱	۶-۷-۲ مقیاس شدت استفاده از زمین
۱۴۲	۶-۷-۳ عدد شدت استفاده از زمین
۱۴۴	۶-۷-۴ روشهای کنترل ارتفاع ساختمانها در مناطق شهری
۱۴۸	۶-۷-۵ مکانهای مناسب برای استقرار ساختمانهای بلند
۱۵۰	۶-۸ فضای باز شهری
۱۵۱	۶-۸-۱ رویکردها و انواع فضای باز
۱۵۲	۶-۸-۲ فضای باز و سبز شهری (انواع و عملکردها)
۱۵۶	۶-۸-۳ تجارب برنامه‌ریزی فضای باز
۱۵۸	۶-۸-۴ مدل‌های برنامه‌ریزی فضای باز
۱۶۶	۶-۹ نتیجه‌گیری
۱۶۷	فصل هفتم: شبکه ارتباطی در برنامه‌ریزی شهری
۱۶۷	۷-۱ مقدمه
۱۶۸	۷-۲ رویکردهای عمده در برنامه‌ریزی حمل و نقل
۱۶۹	۷-۳ اهداف و عملکردهای عمده شبکه ارتباطی
۱۷۱	۷-۴ راههای عبوری و شبکه ارتباطی شهرها
۱۷۲	۷-۵ هماهنگی کاربری اراضی و شبکه ارتباطی
۱۷۵	۷-۶ سلسله‌مراتب شبکه ارتباطی
۱۸۱	۷-۷ بهینه‌سازی ظرفیت شبکه ارتباطی شهرها
۱۸۱	۷-۸ مسیرهای دوچرخه
۱۸۲	۷-۸-۱ اصول برنامه‌ریزی مسیرهای دوچرخه
۱۸۳	۷-۸-۲ انواع مسیرهای دوچرخه

۱۸۵	۷-۹ مسیرهای پیاده
۱۸۷	۷-۱۰ عناصر تشکیل دهنده خیابانهای شهری
۱۹۱	۷-۱۱ میادین شهری
۱۹۲	۷-۱۲ نتیجه گیری
۱۹۴	فصل هشتم: الگوهای گسترش کالبدی شهرها
۱۹۴	۸-۱ مقدمه
۱۹۶	۸-۲ الگوی گسترش پراکنده شهر
۲۰۱	۸-۳ الگوی شهر فشرده (گسترش متراکم شهر)
۲۰۲	۸-۳-۱ ویژگیهای عمده شهر فشرده
۲۰۶	۸-۳-۲ انتقادات وارد بر شهر فشرده
۲۰۷	۸-۴ الگوی تمرکز غیر متمرکز در گسترش شهرها
۲۰۸	۸-۵ راهبرد رشد هوشمند در توسعه شهری
۲۰۹	۸-۵-۱ اصول رشد هوشمند شهری
۲۱۱	۸-۵-۲ انتقادهای وارد بر رشد هوشمند شهری
۲۱۳	۸-۶ مدل‌های تعیین محدوده‌های رشد شهری
۲۱۶	۸-۷ نتیجه گیری
۲۱۷	فصل نهم: ابزارهای ساماندهی در برنامه‌ریزی شهری
۲۱۷	۹-۱ مقدمه
۲۱۸	۹-۲ ابزارهای برنامه‌ریزی در کنترل استفاده از اراضی شهری
۲۱۸	۹-۲-۱ استفاده از طرحهای شهری برای انتظام بخشی به شهرها
۲۲۷	۹-۲-۲ منطقه‌بندی شهری
۲۳۲	۹-۲-۳ تقسیمات کالبدی شهر
۲۳۳	۹-۲-۴ مقررات تفکیک زمین
۲۳۶	۹-۲-۵ ضوابط و کدهای ساختمانی
۲۳۶	۹-۲-۶ برنامه بهبود سرمایه
۲۳۸	۹-۳ دخالت مستقیم دولت به اتکای شیوه‌های کالبدی
۲۳۸	۹-۳-۱ قانون محدودیت میزان مالکیت زمین

۲۳۹	۹-۳-۲ تصرف اجباری و ذخیره کردن زمین
۲۳۹	۹-۳-۳ تجمع و حوزه بندی مجدد زمین
۲۴۲	۹-۴ استفاده از ابزارهای مالیاتی
۲۴۳	۹-۴-۱ استراتژی مالیاتی
۲۴۶	۹-۵ استفاده از مدل هزینه های بالقوه زیرساختها
۲۴۷	۹-۶ نتیجه گیری
۲۴۸	فصل دهم: ارزیابی در برنامه ریزی شهری
۲۴۸	۱۰-۱ مقدمه
۲۴۹	۱۰-۲ مفهوم ارزیابی
۲۴۹	۱۰-۳ وظایف و عملکرد ارزیابی
۲۵۱	۱۰-۴ انواع ارزیابی
۲۵۱	۱۰-۴-۱ ارزیابی قبل از اجرا
۲۵۲	۱۰-۴-۲ ارزیابی در حین اجرا
۲۵۲	۱۰-۴-۳ ارزیابی بعد از اجرا
۲۵۴	۱۰-۵ روشهای ارزیابی
۲۵۴	۱۰-۵-۱ روشهای جامع ارزیابی
۲۵۸	۱۰-۵-۲ روشهای ارزیابی بخشی
۲۶۰	۱۰-۵-۳ روشهای ماتریسی تحلیل سریع
۲۶۰	۱۰-۶ روش تحلیل چندمعیاری
۲۶۱	۱۰-۶-۱ روش ارزیابی زیست محیطی استراتژیک
۲۶۳	۱۰-۶-۲ روش ارزیابی آثار زیست محیطی
۲۶۶	۱۰-۷ مراحل ارزیابی
۲۶۷	۱۰-۸ معیارهای ارزیابی میزان موفقیت طرحهای شهری
۲۷۱	۱۰-۹ نتیجه گیری
۲۷۳	منابع و مآخذ
۲۸۵	نمایه

فهرست جداول

۸	جدول ۱	روند رشد جمعیت جهان در قرن بیست و یکم
۱۵	جدول ۲	انواع آینده، اهداف و ابزارها
۳۵	جدول ۳	مقایسه پارادایمهای برنامه‌ریزی جامع و استراتژیک از نظر کاربری اراضی
۳۷	جدول ۴	نمونه‌ای از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی
۴۴	جدول ۵	سیر تحول رویکردهای برنامه‌ریزی شهری از دیدگاه کوپر
۷۷	جدول ۶	ویژگیها و مشخصات انواع فرم شهر
۸۵	جدول ۷	مزایا و معایب انواع گزینه‌های استقرار مراکز شهری
۹۲	جدول ۸	ویژگیهای محلات شهری از دیدگاه برخی از نظریه‌پردازان مسائل شهری
۹۸	جدول ۹	مقایسه ویژگیهای واحد خودیار و محله سنتی نوشهرسازی
۱۰۰	جدول ۱۰	تفاوتها و تشابه‌های محله در رویکردهای اخیر برنامه‌ریزی شهری
۱۰۹	جدول ۱۱	انواع و مقیاس عملکردی کاربریهای شهری
۱۱۷	جدول ۱۲	سرانه کاربریهای شهری
۱۲۲	جدول ۱۳	روابط بین اصول پایه تغییرات کاربری زمین و مدل‌های عمده پیش‌بینی
۱۳۵	جدول ۱۴	انواع تراکمهای مسکونی در طرحهای جامع شهری
۱۴۲	جدول ۱۵	مقیاس پایه در روش LUI
۱۴۳	جدول ۱۶	مقیاس تفصیلی شدت استفاده از زمین
۱۴۴	جدول ۱۷	مقیاس تفصیلی شدت استفاده از زمین و متغیرهای وابسته
۱۵۲	جدول ۱۸	مقایسه تطبیقی اصول برنامه‌ریزی در رویکردهای عمده فضای باز
۱۵۳	جدول ۱۹	انواع فضاهای باز
۱۵۹	جدول ۲۰	سرانه‌های فضای سبز پیشنهادی برای شهرهای کشور
۱۷۳	جدول ۲۱	تأثیرات کاربری زمین بر تصمیمات مردم برای سفر
۱۷۹	جدول ۲۲	سهم هر یک از معابر در سیستمهای عملکردی شبکه معابر درون شهری

۱۸۰	جدول ۲۳ مشخصات فنی و عملکردی راههای شهری
۱۸۶	جدول ۲۴ فاصله طی شده در ۳۰ دقیقه
۱۹۰	جدول ۲۵ ابعاد معابر در بافتهای مسکونی جدید و اراضی تفکیکی داخل...
۲۱۵	جدول ۲۶ مزایا و معایب تکنیکهای عمده مدیریت رشد شهری
۲۲۲	جدول ۲۷ سلسله مراتب برنامه ریزی فضایی در ایران
۲۳۳	جدول ۲۸ نمونه ای از تقسیمات کالبدی پیشنهادی شهر
۲۶۵	جدول ۲۹ تفاوت های اساسی میان SEA و EIA
۲۷۰	جدول ۳۰ اصول ارزیابی طرح توسعه شهر لیسبون

فهرست اشکال

- شکل ۱ نمره نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی و تعیین موقعیت سیستم ۳۸
- شکل ۲ ارکان و اجزای شهر خلاق ۵۰
- شکل ۳ پهنه‌بندی عرصه‌های مناسب توسعه در طرح مجموعه شهری تبریز ۵۶
- شکل ۴ شبکه شهری با تلفیق کاربری اراضی و شبکه ارتباطی ۵۹
- شکل ۵ نمونه‌ای از ارتباط عناصر ساختاری در شهرهای قدیمی ایران ۶۱
- شکل ۶ سازمان فضایی شهر تهران در طرح جامع پیشنهادی ۶۲
- شکل ۷ عناصر اصلی تشکیل‌دهنده ساخت محلات شهری جدید ۶۶
- شکل ۸ انواع فضاهای شهری از نظر راجرز ترانسیک ۶۷
- شکل ۹ ترکیب بافت شهر و عرصه‌های عمومی و خصوصی در آن ۶۹
- شکل ۱۰ الگوهایی از شهر تک‌مرکزی و چندمرکزی ۷۳
- شکل ۱۱ تغییرات تراکم جمعیت با فاصله گرفتن از مرکز در هفت شهر بزرگ دنیا ۸۲
- شکل ۱۲ نمونه‌ای از مداخله انجام‌شده در مرکز شهر ارومیه ۸۸
- شکل ۱۳ طرح پری برای واحد همسایگی ۹۱
- شکل ۱۴ الگوهایی از محله کلاسیک و محله نوستی ۹۴
- شکل ۱۵ استقرار منطقه‌ای و ساختار الگوی توسعه حمل‌ونقل مبتنا ۹۶
- شکل ۱۶ منافع توسعه مختلط در روند توسعه شهری ۱۰۶
- شکل ۱۷ واحد همسایگی با کاربری مختلط ۱۰۷
- شکل ۱۸ گونه‌های اصلی مسکن در تقسیم‌بندی کوین لینچ ۱۱۵
- شکل ۱۹ تراکم و ساختار فضایی هفت شهر بزرگ دنیا ۱۳۱
- شکل ۲۰ الگوهای گوناگون طراحی در تراکم‌های یکسان ۱۳۷
- شکل ۲۱ ضریب سطح زیربنا/تراکم ساختمانی در گونه‌های ساختمانی متفاوت ۱۳۹
- شکل ۲۲ بیان شماتیک استفاده از روش گاباری برای تأمین روشنایی در احداث ساختمانها ۱۴۵
- شکل ۲۳ نحوه تعیین ارتفاع ساختمان در روش سطح آشکاری آسمان ۱۴۷

۱۴۹	شکل ۲۴	آلترناتیو هایی برای مکان یابی و استقرار ساختمانهای بلند در شهر
۱۵۷	شکل ۲۵	الگوهای رایج توزیع فضاهای سبز در مناطق شهری
۱۶۱	شکل ۲۶	الگو هایی از مکان یابی فضای باز در شکل کالبدی شهر
۱۶۳	شکل ۲۷	نمونه هایی از کمربند سبز و قلب سبز در کشورهای اروپایی
۱۶۵	شکل ۲۸	طبقه بندی کلاسیک مدل های برنامه ریزی فضای باز
۱۷۵	شکل ۲۹	رابطه متقابل تراکم جمعیت و وسیله جابه جایی در شهر های در حال توسعه
۱۷۶	شکل ۳۰	طبقه بندی عملکردی راه های شهری
۱۸۳	شکل ۳۱	مسیر دو چرخه در خیابان اصلی شهر سیانگ چین
۱۸۴	شکل ۳۲	نمودار رابطه نوع وسیله نقلیه و هزینه احداث مسیر در نواحی شهری
۱۸۷	شکل ۳۳	نمودار رابطه هزینه و طول سفر بر مبنای زمان، فعالیت و سایر هزینه ها
۱۸۸	شکل ۳۴	عناصر تشکیل دهنده خیابانهای شهری
۱۸۹	شکل ۳۵	نمونه مقطع عرضی یک خیابان ۴۵ متری
۱۸۹	شکل ۳۶	نمونه مقطع عرضی یک خیابان ۲۴ متری
۱۹۰	شکل ۳۷	رعایت پخ در معابر دسترسی مسکونی
۱۹۱	شکل ۳۸	یک میدان و اجزاء مختلف آن
۱۹۵	شکل ۳۹	دیاگرام شماتیک الگوهای رشد شهری
۱۹۸	شکل ۴۰	عوامل مؤثر بر تراکم و پراکنش شهری
۲۰۰	شکل ۴۱	کاربری اراضی شهرستان بناب در سال ۱۳۸۴
۲۰۶	شکل ۴۲	افزایش اختلاف درجه حرارت شهرها و نواحی غیر شهری با رشد جمعیت
۲۱۰	شکل ۴۳	مدل مفهومی ساده شده از رشد هوشمند
۲۲۹	شکل ۴۴	نمونه ای از منطقه بندی عملکردی در طرح های تفصیلی ایران
۲۳۱	شکل ۴۵	مقایسه منطقه بندی مناسب و منطقه بندی نامناسب
۲۳۴	شکل ۴۶	نمونه ای از طرح تفکیک با شماره گذاری و درج ابعاد قطعات
۲۳۵	شکل ۴۷	دسترسی حاشیه ای با ایجاد حائل سبز در خیابان اصلی برای کنترل تردد
۲۳۵	شکل ۴۸	انطباق طرح تفکیک با توپوگرافی کی زمین
۲۴۱	شکل ۴۹	نمونه ای از حوزه بندی مجدد زمین در کشور ترکیه
۲۴۲	شکل ۵۰	موارد استفاده از روش تجمع زمین در طرح های شهری

۲۴۴	شکل ۵۱ شهر مرجع و شهر موجود در مدل استراتژی مالیاتی
۲۴۷	شکل ۵۲ پایه‌های اصلی مدل هزینه‌های زیرساختی و روابط بین آنها
۲۵۳	شکل ۵۳ ارزیابی بعد از اجرا در روند برنامه‌ریزی از دیدگاه پیرسون
۲۵۷	شکل ۵۴ مراحل ارزیابی در جدول موازنه برنامه‌ریزی
۲۶۲	شکل ۵۵ مراحل اصلی فرایند ارزیابی زیست‌محیطی استراتژیک
۲۶۴	شکل ۵۶ مراحل اصلی فرایند ارزیابی آثار محیطی

www.ketab.ir

مقدمه

شهر مکان تمرکز و انباشت داشته‌های مادی و معنوی بشر و محل تجلی تمدنهای انسانی است. در جهان شهری شده کنونی تداوم حیات تمدنها به مطلوبیت فضایی و کارایی عملکردی شهرها گره خورده است و چنین ضرورتی در کنار ایجاد، حفظ و توسعه سکونتگاههایی که ضمن حفظ کرامت انسانها به رشد، پویایی و تکامل روزافزون آنها بینجامد اهمیت دانش برنامه‌ریزی شهری را - که وظیفه انتظام بخشی به مناطق شهری را بر عهده دارد - دوچندان می‌کند.

با رشد شهرها در یک سده اخیر و استقرار بخش عمده‌ای از جمعیت جهان در آنها، متخصصان و اندیشمندان مسائل شهری همواره سعی کرده‌اند که با بهره‌گیری از تجارب بومی و همچنین یافته‌های سرزمینهای دیگر اصول و روشهایی را برای ارتقای شرایط کالبدی شهرها تدوین کنند و با کاربست آنها در عرصه عمل به بازتولید، اصلاح و ابداع روشی نوین دست یابند. ظهور ایده‌ها و پارادایمهای متعدد در دهه‌های اخیر ناشی از درک اهمیت موضوع در کشورهای گوناگون و در عرصه جهانی است.

در کشور ما نیز توجه به توسعه دانش برنامه‌ریزی شهری، علاوه بر ملاحظات عمومی ذکر شده، از دو بعد دارای اهمیتی مضاعف است: اول، به دلیل محیط زیست شکننده کشور که به شدت تحت فشار توسعه‌های شهری نه‌چندان اندیشمندانه است و دوم، به لحاظ سرمایه‌های شهرسازی و معماری نهفته در بافتهای تاریخی شهرهای کشور و نقش آنها در تجارب برنامه‌ریزی شهری دنیا. در این راستا، کتاب حاضر با هدف آشنایی بیشتر دانشجویان رشته «جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری» با اصول و مبانی نظری برنامه‌ریزی شهری به تحریر درآمده و سعی شده است با بهره‌گیری از آثار

محققان داخلی و خارجی مطالب به نحوی گزینش و تنظیم شوند که ضمن بهبود بینش نظری، مهارت‌های عملی دانشجویان را نیز ارتقا دهند؛ هرچند به علت گستردگی دامنه موضوع امکان پرداختن به ابعاد گوناگون آن وجود نداشته و فقط به ذکر مباحث ضروری بسنده شده است.

این کتاب با توجه به سرفصلهای درس «مبانی برنامه‌ریزی شهری» در دوره کارشناسی رشته «جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری» و همچنین به عنوان منبع کمک‌درسی درس «برنامه‌ریزی مجتمعهای زیستی» در دوره کارشناسی ارشد این رشته تنظیم شده است. بی‌شک، این کتاب نقایص و کاستیهایی دارد که امید است با راهنماییهای اساتید و صاحب‌نظران در چاپهای آتی برطرف شود.

در پایان بر خود لازم می‌دانم که از داوران علمی و ارزیابهای محترم کتاب برای نظرات و راهنماییهای ارزشمندشان و همچنین از مساعدت و همراهی اساتید و دست‌اندرکاران محترم و دلسوز سازمان «سمت» برای فراهم ساختن امکان چاپ این کتاب صمیمانه تشکر کنم.

رسول قربانی

استاد دانشگاه تبریز